

Костюк М.П.

викладач,
Закарпатський художній Інститут,
м. Ужгород

СИСТЕМА ВПРАВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ХУДОЖНІХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Анотація. У статті розглянуті вимоги до системи завдань та вправ для формування навичок говоріння студентів художніх спеціальностей. Автор аналізує поняття «вправа», подає класифікацію видів вправ та розглядає систему вправ як процедуру відбору навчального матеріалу, загальнодидактичних та методичних принципів формування іншомовних навичок мовлення.

Ключові слова: види вправ, система вправ, навички мовлення, комунікативна спрямованість.

Анотация. Костюк М.П. Система упражнений по английскому языку для формирования навыков речи студентов художественных специальностей. В статье рассмотрены требования к системе заданий и упражнений для формирования навыков говорения студентов художественных специальностей. Автор анализирует понятие «упражнение», подает классификацию видов упражнений и рассматривает систему упражнений как процедуру отбора учебного материала, общедидактических и методических принципов формирования иноязычных навыков речи.

Ключевые слова: виды упражнений, система упражнений, навыки речи, коммуникативная направленность.

Annotation. Kostyuk M.P. The system of exercises for teaching English to the students of arts. The article deals with requirements for system tasks and exercises for developing art students speaking skills. The author examines the concept of "exercise", presents the classification of types of exercises and considers the system of exercises as a procedure for selection of educational material and methodological principles for developing foreign language speaking skills.

Key words: types of exercises, system of exercises, speaking skills, communicative focus.

Надійшла до редакції 26.07.2012

Постановка проблеми. Процес опанування мови пов'язаний із набуттям навичок правильно розмовляти і писати, точно висловлювати свою думку, активно й грамотно використовувати мовні знання. Досконале володіння мовою стає важливим компонентом підготовки фахівців у сфері мистецтва, оскільки творче використання засобів мовлення повною мірою виявляє професійні обдарування митця, сприяє його самотворенню та самовираженню. Використання вправ відіграє важливу роль у навчальному процесі. Саме набуття навичок через відпрацювання системи вправ дає поштовх досконалому володінню будь-якої мови. Однією з причин, що негативно впливають на процес навчання є недостатня кількість або переважання завдань, вправ нетворчого, репродуктивного характеру. Це зумовлює постійну увагу до вправ, як одного з виду навчальних завдань, багатьох дослідників у галузі психології, педагогіки та предметних методик.

Аналіз останніх досліджень. Найґрунтовніші дослідження вправ провів В.О. Онищук, який широко класифікує вправи з використанням ознаки – навчальна мета завдань. Її особливістю є поступове ускладнення завдань, зростання самостійності та творчості [4, с.85]. При визначенні цілей та завдань щодо розробки системи вправ для навчання студентів мистецьких спеціальностей англійської розмови ми використовували основні положення загальної системи вправ для навчання спілкування, викладених у роботах Н.К. Скляренко [12] та методіку навчання англійської мови для ділового спілкування на факультетах економічного профілю, розроблену О.Б. Тарнопольським, С.П. Кожушко [13, с.100-133] та методіку навчання англійської мови для спілкування Л.І. Морської [5] на факультетах фізичного виховання.

Мовленнєва культура майбутнього митця (у нашому випадку художника) потребує дотримання як етикетних норм (доцільність вживання мовленнєвих засобів у різних соціальних умовах), так і прагматичних норм (правила і тактика спілкування, зокрема, вміння розпочати та закінчити розмову, вміння перефразувати вислів, заповнити паузу тощо). Питання етики спілкування та ведення переговорів у рамках психології розглядалися у працях В. Лівенцової, Р.Н. Ботавіної, В.С. Кукушина, Fisher та ін. Міжнародним особливостям ведення ділових переговорів, а саме соціокультурному аспекту, присвячені роботи Raymond Cohen [9], Edward T. Hall [11]. Проведений нами огляд сучасних підручників з англійської мови показав, що навчання окремих фрагментів ділової комунікації, присутнє тією або іншою мірою практично в усіх сучасних підручниках зарубіжних авторів: David Cotton, Virginia Evans. Що ж до вітчизняних сучасних підручників і навчальних посібників, то в них навчання мистецтву приділяється вкрай мало уваги. При цьому акценти ставляться переважно на лексичні аспекти питання.

Мета статті. Нами поставлено за мету з'ясувати, які види вправ як види навчального завдання необхідно включити в систему вправ з англійської мови для формування навичок мовлення студентів художніх спеціальностей, показати на практичних прикладах

структуру і зміст комунікативних вправ. У рамках нашого дослідження мається на меті побудувати таку систему вправ навчання усного та писемного мовлення з англійської та вітчизняної тематики, в рамках якої студентів навчали б комунікативним особливостям спілкування.

Основна частина. Трактують поняття «вправа» згідно літературних джерел різне. За визначенням С.У.Гончаренко [3, с.59]: «Вправа – повторне виконання дії з метою її засвоєння». Оскільки дія є складовою процесу виконання будь-якого завдання, то принципове значення має «повторне виконання». Цю особливість підкреслюють В.Г.Бейлінсон [1, с.106], В.О.Онищук [6, с.135] та інші. Людина знає послідовність необхідних операцій і тільки відпрацьовує їх до одержання запланованого результату.

Наведемо декілька трактувань поняття «вправа» згідно літературних джерел. 1) Вправа – планомірно організоване багаторазове повторне виконання, здійснення дії» [1, с.106]; 2) «Вправа – повторне виконання дії з метою її засвоєння» [4, с.59] 3) «Під вправою ми розуміємо цілеспрямоване повторення певних дій та операцій з метою формування навичок і вмій та творчого застосування їх у змінних умовах» [1, с.135]. Ми поділяємо підхід В.О.Онищука, який застосування вправ пропонує здійснювати на основі розуміння і ретельно продуманого педагогічного керівництва [6, с.135]. Він виділяє такі види вправ під час засвоєння умій та навичок [4, с.85]: 1) підготовчі вправи; 2) вступні вправи (пізнавальні, мотиваційні); 3) пробні вправи; 4) тренувальні вправи (за зразком, за інструкцією, за завданням); 5) творчі вправи; 6) контрольні вправи. Наведемо класифікацію видів вправ та їх дидактичну мету, викладені у праці Буринської Н.М. та Старости В.І. [2, с.11-12]: Види вправ \ Дидактична мета

1. Підготовчі вправи \ Актуалізація опорних знань і навичок, підготовка до сприйняття нових знань. Перевірка уваги;
2. Вступні вправи (пізнавальні, мотиваційні) \ Створення проблемної ситуації. Засвоєння знань (правил, понять), осмислення способу виконання дій, але не їх застосування;
3. Пробні вправи \ Первинне застосування знань. Пробні вправи проводяться на тому етапі, коли новий матеріал засвоєний ще недостатньо, можуть допускати помилки в його застосуванні. Дуже важлива наявність словесного пояснення дій і короткого, згорнутого їх обґрунтування;
4. Тренувальні вправи (за зразком, за інструкцією, за завданням) \ Формування і оволодіння навичками в стандартних ситуаціях. Відмінність від пробних – вимагають більшої самостійності, складність завдань поступово зростає. За ступенем самостійності три види тренувальних вправ – за зразком, за інструкцією, за завданням;
5. Творчі вправи \ Творче перенесення знань і навичок у нестандартні умови (засвоєння вмій);
6. Контрольні вправи \ Контроль, корекція і оцінка умій та навичок.

Важливим є чітка наступність у виконанні окремих вправ, що утворюють цілісну систему. За

таких умов кожне виконане завдання буде виконувати підготовчу функцію для наступного завдання актуалізації знань та вмій чи їх формуванні. В іншому випадку, при порушенні такої наступності, всі завдання будуть містити значні утруднення для виконавця. Таким чином, важливим також є дотримання наступності у виконанні вправ.

Поділяємо висновки В.Г.Бейлінсона [1, с.112-113], який вказує на деякі вправи, що рідко застосовуються в навчальних виданнях: - вправи у використанні різних джерел, в яких можна знайти засоби для виконання вправи (наприклад, в довідниках, наукових виданнях, словниках); - вправи, матеріал і способи здійснення яких містяться в навчальних книгах з інших предметів; - вправи на планування роботи; - вправи для роботи з текстами, таблицями, схемами, діаграмами, графіками тощо.

При укладанні системи вправ був проведений відбір навчального матеріалу з урахуванням таких *критеріїв*: комунікативної цінності, професійної орієнтованості, адекватності навчального матеріалу передбачуваним видам спілкування і типовим ситуаціям реального іншомовного професійного спілкування спеціалістів у галузі образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва; При цьому процедура відбору навчального матеріалу базувалася на мовленнєвих зразках, відібраних із автентичних англійських джерел (літератури, радіо- і телепередач). Було відібрано лексичний та граматичний мінімуми, необхідні для формування вмій професійного спілкування англійською мовою зі спеціалістами за кордоном, і укладено лексичний словник-мінімум для студентів спеціальності «Живопис», що налічує 360 лексичних одиниць з таких фахових дисциплін як «Рисунок», «Композиція», «Пластична анатомія», «Історія мистецтва». До граматичного мінімуму увійшли частини мови, часові форми дієслів та стилістичні секрети англійської мови.

Розробка системи вправ базувалась не тільки на розумінні поняття «вправа», а також на основі таких *методичних положень*: 1) врахування соціолінгвістичної структури усного іншомовного спілкування спеціалістів у галузі образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва; 2) ситуативна основа вправ; 3) поетапність формування мовних навичок та мовленнєвих умій; 4) циклічність системи, що відображає відповідний характер навчального процесу; 5) підготовленість студентів, можливість та мотивація виконання ними вправи, що в свою чергу спрямовує на запам'ятовування, засвоєння мовної інформації і програми дій, які дадуть можливість діяти в реальних ситуаціях; 6) можливість самоконтролю з боку студентів при виконанні мовних вправ, тобто наявність зразка до вправи.

Вибір типів і видів вправ, їх розташування відносно один одного та функціонування зумовлені відповідними цілями та завданнями, методичними та психологічними концепціями. Відповідно до поширеної ідеї про основні методи навчання (ознайомлення, тренування, практика/застосування) було виділено 2 типи вправ: мовні та вправи у підготовці до мовлення, причому мовні впра-

Класифікація видів вправ для формування мовленнєвої компетенції

Мал. 1

ви розміщені на нижній сходинці ієрархічної системи і є основою готовності до виконання вправ другого типу. (передмовні) (див. мал. 1)

Систематизація вправ. В системах вправ для навчання продуктивних видів мовленнєвої діяльності (далі МД) - говоріння і письма — вправи мають таку послідовність: рецептивно-репродуктивні — продуктивні вправи. В *рецептивних* вправах сприймається вербальна інформація через слуховий або зоровий канал, а потім тим чи іншим способом показує, що студент впізнає, розрізняє звуки, графеми, граматичні структури і т.д., розуміє усне чи писемне висловлювання. В *репродуктивних* вправах відтворюється повністю або із змінами сприйнятий студентом навчальний матеріал (звук, слово, речення, текст). Всі репродуктивні вправи фактично є рецептивно-репродуктивними, бо спочатку сприймається певна вербальна інформація від викладача, диктора або з підручника, а вже потім репродукується повністю або частково. У *продуктивних* вправах самостійно породжується висловлювання різних рівнів (від рівня речення до рівня тексту) в усній або письмовій формі. Якщо продукуванню усного чи писемного висловлювання передує сприймання і розуміння тексту, то вправа-рецептивно-продуктивна.

У системному відборі вправ основними типом вправ є рецептивно-репродуктивні та продуктивні умовно-комунікативні вправи, в яких студент сприймає зразок мовлення (далі ЗМ) і виконує з ним певні дії (в усній або письмовій формі) згідно створеної викладачем ситуації мовлення, виконуючи такі види вправ: -імітація ЗМ;-лаконічні відповіді на альтернативні запитання викладача,-підстановка ЗМ;-завершення ЗМ;-розширення ЗМ;-відповіді на інші типи запитань;-самостійне вживання ЛО у фразі/реченні;-об'єднання ЗМ у понадфразові єдності – діалогічну та монологічну.

Таким чином, можемо зупинитись на узагальненій систематизації, яку розподіляють на 1) загальну систему вправ для навчання спілкування іноземною мовою, що охоплює усі види мовленнєвої діяльності; 2) системи вправ для оволодіння навичками і вміннями аудіювання та говоріння, читання і письма; 3) підсистеми вправ для формування

«технічних навичок» (техніка читання і техніка письма), мовленнєвих навичок і мовленнєвих умінь у певному виді МД, всередині яких розрізняють ще групи вправ, спрямованих на оволодіння конкретними навичками (наприклад, лексичними, орфографічними та ін.) та окремими вміннями (наприклад, обмінюватись репліками) 4) комплекс вправ, яке різні автори тлумачать по-різному.

Наступний етап нашого дослідження – розглянути типи вправ за критерієм “комунікативність”. Комунікативні вправи розглядаються як спеціально організована форма спілкування, коли студент реалізує акт мовленнєвої діяльності мовою, що вивчається. В умовно-комунікативних вправах передбачаються мовленнєві дії навчаючих у ситуативних умовах. Основні визначальні якості даного типу вправ - наявність мовленнєвого завдання (з'ясувати щось, дати комусь пораду, висловити зацікавлення і т.п.) - ситуативності. Якщо одна з цих двох ознак відсутня, вправу не можна віднести до умовно-комунікативних. В некомунікативних вправах студенти виконують дії з мовним матеріалом поза ситуацією мовлення, зосереджуючи увагу лише на формі. Наведемо приклади завдань до *некомунікативних, умовно-комунікативних та комунікативних вправ*.

1) *Некомунікативні вправи*, які застосовуються у процесі засвоєння лексичних одиниць: а) на засвоєння форми і значення лексичних одиниць; б) на засвоєння сполучуваності слів.

Напр., ситуація - Напишіть по одному запитанню до кожного речення, починаючи їх словами, що подані в дужках. (У студента немає ніякого мовленнєвого завдання: він ставить запитання до відомої інформації, вся його увага зосереджена на формі - порядку слів у питальному реченні, вживанні допоміжного дієслова в разі потреби; ситуація мовлення відсутня. Висновок: вправа некомунікативна).

II) Подамо приклади *умовно-комунікативних* вправ для автоматизації дій з лексикуою активного мінімуму:

- A) 1. Answer the questions. Give laconic answers.
2. Agree with me if I'm right. 3. Correct me if I'm not right. 4. Complete my statements. 5. Answer my questions. 6. Tell the group about your favorite painting, seascape, poem, short story, fairytale, exhibition,

etc. 7. Ask each other about pictures you like best of all. You can make use of the substitution table. 8. Write a note to a group mate. Ask him/her about his/her favorite painting /story/poem/video\ exhibition. Wait for the answer.

В) напр., ситуація - Прочитай записку, яку написали тобі сокурсники (у записці прохання подзвонити старості після перегляду робіт, повідомити про похід до галереї та відпроситися з заняття). - Староста групи на зв'язку. Повідом їй про те, що просили друзі-сокурсники. Скажи їм, що ти виконав те, про що вони тебе просили. (Студент одержує два мовленнєвих завдання - спочатку прочитати записку і зрозуміти її, а потім доповісти сокурсникам про виконання їх прохання. Створено ситуацію мовлення, яку можна навіть інсценувати. Проте всі речення, що їх говорить студент, побудовані за однаковою зразком, вправа має тренувальний характер. Висновок: вправа умовно-комунікативна).

III) Варіанти *комунікативних вправ*.

Сьогодні у нас гості з англійських країн. По-знайомтесь один з одним. Розпитайте, з якої саме країни приїхав гість, з якого міста, якої він / вона національності та чи він/вона збирається працювати за обраним фахом у майбутньому. (Створена ситуація моделює реальну ситуацію зустрічі українських та зарубіжних студентів, що мотивує використання іноземної мови з метою спілкування. Обидва партнери мають справжнє мовленнєве завдання - дізнатися якомога більше один про одного. Продукт мовлення - діалог-розпитування. Висновок: вправа комунікативна).

Отже, у системі вправ основне місце мають посідати умовно-комунікативні та комунікативні вправи. Некомунікативні вправи посідають підлегле місце. Наведемо приклади завдань зазначених вправ.

I тип вправ

1. Listen and write the pronunciation of the following words.
2. Say what part of speech are the next group of words.
3. Fill in the blanks.
4. Compile own sentences using Passive voice.
5. Complete the following sentences.
6. Answer the conversation questions.
7. Ask your friend.
8. Tell your friend.

II тип

9. Compile a dialogue on a structure scheme.
10. Make up dialogues using substitutive table.
11. Ask and answer exercises.
12. Say us about the famous artist, painting, style of music, etc...

III тип

13. Learn the passage by heart or close to the content.
14. Make up your own dialogue using the model: Dialogues 1-4
15. Render the quiz into a monologue and reproduce it;

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що для побудови нашої системи вправ ми використовували некомунікативні, умовно-комунікативні та

комунікативні вправи відповідно до основних методів навчання (ознайомлення, тренування, практика застосування). Слід зазначити, що особлива увага в роботі звертається на реалізацію завершального етапу у формуванні мовленнєвих умінь студентів – надання їм можливості мовленнєвої практики. Отже, для навчання спілкування з фаху та з інших тем побутово-професійного вжитку ми враховували критерій вмотивованості діяльності студента, який характеризується наявністю навчально-комунікативної ситуації професійного спілкування для спеціалістів у галузі Образотворче мистецтво. .

Висновки, таким чином, створення раціональної системи вправ є ключем до вирішення проблеми навчання англійської комунікації. Важливість системи вправ полягає в тому, що вона забезпечує організацію як процесу засвоєння, так і процесу навчання.

Отже, нами було зроблено перші кроки в напрямі створення системи вправ щодо навчання англійської мистецької комунікації. Підібрані вправи саме з професійно-комунікативною спрямованістю допоможуть формуванню навичок мовлення під час пленерів, відвідування галерей, художніх виставок, музеїв та проведення переглядів мистецьких робіт, вирішуючи питання етикету та враховуючи специфіку іншомовної комунікації.

Подальші випробування щодо використання системи вправ будуть направлені на перевірку відповідності відібраного матеріалу інтересам майбутніх фахівців із різних напрямів мистецтва та підтвердження ефективності запропонованої системи вправ навчання студентів англійській мистецькій дискусії взагалі.

Література:

1. Бейлінсон В.Г. Арсенал образования. – М.: Книга, 1986. – 288 с.
2. Бурицька Н.М., Староста В.І. Вправа як вид навчального завдання // Рідна школа. – 2008. – № 6 (942). – С. 11-12.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
4. Дидактика современной школы. Пособие для учителей / Под ред. В.А.Онищука. – К.: Рад. шк., 1987. – 351 с.
5. Морська Л.І. Теоретико-методичні основи розробки та застосування комп'ютерного педагогічного тесту: Монографія. - Тернопіль: Астон, 2006. - 160 с.
6. Онищук В.А. Психолого-дидактические требования к заданиям и упражнениям // Пробл. школьн. учебника. – М.: Просвещение, 1975. – Вып.3. – С. 130-137.
7. Склярченко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок та вмінь // Іноземні мови. – 1999. – № 3. – С. 3-7.
8. Тарнопольский О.Б., Кожушко С.П. Методика обучения английскому языку для делового общения. – К.: Ленвиг, 2004. – 192 с.
9. Cohen R. International Communication: An Intercultural Approach // Cooperation and Conflict. –1987. – Vol. 22. – P. 63-80.